

РОЗДІЛ 6

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.77:330.567.22

Букріна К. А.

Державний вищий навчальний заклад
«Приазовський державний технічний університет»

АНАЛІЗ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні фінансовий сектор дуже слабо розвинений. Для того щоб покращити фінансовий стан нашої держави, потрібно значно підвищити довіру населення до банківської структури і насамперед до споживчого кредитування, адже воно є невід'ємною ланкою банківської системи. Тому поліпшення справ у даній сфері буде сприяти оздоровленню всієї банківської системи. У статті було проведено дослідження проблем споживчого кредитування в Україні та вироблено пропозиції для вирішення даних проблем та удосконалення ефективності процесу споживчого кредитування.

Ключові слова: аналіз, банківська система, безробіття, колекторські агенції, комерційні банки, споживче кредитування.

Постановка проблеми. У сучасному світі у зв'язку з різноманітними ситуаціями велика кількість мешканців нашої країни користуються послугами банків. Споживче кредитування набуває все більшої актуальності. Активна робота комерційних банків у галузі обслуговування приватних осіб є необхідною умовою зміцнення ресурсної бази, поширення ринків та їхньої успішної боротьби з небанківськими фінансово-кредитними організаціями. При цьому мова повинна йти не тільки про модернізацію техніки кредитування та поширення видів кредитних послуг, але й про вироблення комплексу нових принципів відносин банків із фізичними особами. На сьогодні близько 50% дорослих мешканців України беруть кредити в банках. Найбільш актуально це питання стоїть перед молодим поколінням. Свідченням цього є не тільки початок кредитування молодих сімей, а й відкриття свого бізнесу особами від 23 до 30 років. Саме з цих даних впливає актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію дослідження банківських систем, банківських операцій та основ споживчого кредитування зробили праці відомих українських учених М. Алексеєнка, А. Демківського, А. Ковальчука, В. Лагутіна, А. Мороза, М. Савлука та науковців інших країн: А. Ковальнової, О. Лаврушина, В. Леонтьєва, Н. Радковської, В. Саутенкова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ураховуючи існуючі труднощі з наданням споживчих кредитів, важливість розв'язання проблем у цьому напрямку важко пе-

рецінити, адже ринок споживчого кредитування в Україні розвивається швидкими темпами, хоча він ще далеко не повною мірою виконує свої економічні та соціальні функції, але від його ефективного розвитку залежить можливість для України досягти якнайкращого економічного результату.

Мета статті полягає у дослідженні проблем споживчого кредитування в Україні, розробці пропозицій для вирішення цих проблем та удосконалення ефективності процесу споживчого кредитування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активному розвитку банківського кредитування населення і, відповідно, повноцінній реалізації установами функцій фінансових посередників у масштабах країни перешкоджає низка об'єктивних факторів, локалізація яких і буде формувати перспективи розвитку галузі. Опрацювання літературних джерел дозволяє виділити наступні проблеми, які перешкоджають підвищенню попиту на споживчі кредити, що були детально опрацьовані науковцями та виявлені на практиці на даному етапі розвитку економіки України: безробіття; нестійкий курс національної валюти; доходи на рівні прожиткового мінімуму; нестабільність економіки; колекторські агенції; недостатній рівень знань в економічній сфері.

Проведене дослідження ринку споживчого кредитування в Україні показало, що кредити НБУ та комерційних банків, надано на міжбанківському кредитному ринку, виступають своєрідною «надбудовою» до цілого кредитного ринку держави. Саме ці види кредитів задають певний «тон» –

Таблиця 1

**Структура кредитів банків України в розрізі фізичних та юридичних осіб
у 2009–2014 рр., на початок року**

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Темп приросту 2014/2009
Кредити НБУ, усього	72633	91332	78650	78222	82521	82809	1,14
У тому числі:							
іншим кредитним корпораціям	61132	87499	74923	74625	79004	80176	1,31
центральним органам державного управління	11145	3439	3306	3174	3042	2268	0,20
міжбанківські кредити комерційних банків, млн. грн.	1141860	596378,7	616247	1013699	1128630	910738,9	0,78
усього міжбанківських кредитів, млн. грн.	1214493	687710,7	694897	091921	1211151	993547,9	0,82

формують макроекономічну кредитну політику для функціонування решти суб'єктів – кредиторів ринку: держави, банківських та небанківських фінансових установ, суб'єктів господарювання.

Комерційні банки є провідними суб'єктами – кредиторами кредитного ринку. Динаміку обсягів кредитів, наданих комерційними банками, та їхню структуру в 2009–2014 рр., наведено у табл. 1.

Аналіз динаміки обсягів кредитів, наданих комерційними банками, та їхньої структури в 2009–2014 рр. показав, що прослідковується переважно позитивна динаміка зростання обсягів кредитів, наданих комерційними банками України (окрім 2009 р., коли обсяг кредитів скоротився на 1,5% до 2008 р.). Станом на початок 2014 р. банківські кредити в економіку становили 911 402 млн. грн. та зросли впродовж досліджуваного періоду на 177 380 млн. грн., або на 124,2% [4].

Основними позичальниками кредитних ресурсів у комерційних банків були юридичні особи. Середня частка їхніх кредитів за досліджуваний період становила 74,4%. Найменший обсяг кредитів юридичним особам було надано у 2008 р. (станом на початок 2009 р.) – 472 959 млн. грн. (63,8%) – у період, коли спостерігався бум споживчого кредитування та значно зросли кредити, надані фізичним особам, – на 115 224 млн. грн., або на 175% до 2007 р. Найбільший обсяг кредитів, наданих юридичним особам, було зафіксовано у 2012 р. – 560 765 млн. грн., або 86,4% від загального обсягу наданих кредитів. Відповідно, у той же рік кредити фізичним особам знизилися до мінімального значення за весь період – 133 616 млн. грн., або 13,6% [4, с. 523–527].

Левову частку у структурі кредитів фізичним особам займають споживчі кредити, середнє значення частки яких за досліджуваний період становило 65,6% та коливалося від 56,8% у 2010 р. до 71,0% у 2014 р. Станом на початок 2014 р. обсяг споживчих кредитів становив 137 346 млн. грн. та скоротився порівняно з 2009 р. на 48 742 млн. грн., або на 26,2% [4, с. 523–527]. Це свідчить про погіршення добробуту населення та його фінансового стану, а також про посилення вимог банків до позичальників.

У ході дослідження було проведено аналіз чинників, які впливають на споживче кредитування. У сучасному світі багато людей користуються банківськими послугами, а саме споживчим кредитуванням. Також чимала кількість мешканців із кожною добою все частіше відмовляються від кредитів. На це існує кілька серйозних причин, які нами було проаналізовано.

Безробіття. Ураховуючи те, що, по офіційним даним 2014–2015 рр., в Україні 4,5% безробітних, то це явище можна вважати однією і найголовнішою причиною відмови від кредитів. Будучи безробітним, людина отримує допомогу від держави у відповідному розмірі, який залежить від:

- страхового стажу: (до 2 років – 50%; від 2 років до 6 років – 55%; більш 10 років – 70%);
- тривалості безробіття: (перші 90 календарних днів – 100%, наступні 90 календарних днів – 80%, надалі – 70%).

Максимальна допомога при безробітті становить 4 872,00 грн., а мінімальна допомога – 544,00 грн. [5].

Не кожен банківський заклад дає можливість отримати кредит безробітному громадянину країни. Тим паче якщо дивитися на мінімальну допомогу держави безробітним. Але в останні роки через збільшення конкуренції між банківськими

зкладами деякі організації ризикують та надають можливість безробітним громадянам отримати кредит. На сьогодні 33 банки України надають можливість отримати кредит безробітним українцям, наприклад «Альфа-банк», «Дельта-банк». Максимальна сума кредиту для безробітного становить 5 000 грн. [6].

Нестійкий курс національної валюти. Нестійкий курс валют змінюється швидко та непрогнозовано, що не дає змогу споживачеві швидко пристосуватись до нових змін. Нестійкий курс національної валюти обумовлює ризик знецінення валюти, тому більшість населення заощаджують свої фінансові ресурси. Тут відіграє свою роль знов-таки «страх життя в борг» та страх утратити усі засоби для існування. Отже, про споживчі кредити не може бути й мови.

Доходи, що не перевищують прожиткового мінімуму. Невисокий рівень доходів населення також є проблемою споживчого кредитування. Саме недостатність доходів населення не дозволяє банкам реалізовувати кредитні стратегії, у результаті чого залишається нереалізованим потенціал надання кредитних послуг.

Якщо громадяни держави мають доходи, які не перевищують прожиткового мінімуму, то дану ситуацію можна розглядати з двох сторін:

- маючи гроші тільки на оплату комунальних послуг та їжу, люди будуть брати кредит для того, щоб мати гроші на інші потреби;
- маючи невелику заробітну плату та потребу в грошах, у населення не буде вистачати грошів на виплату кредиту, тому що потрібно знов-таки витратити на їжу та сплату комунальних послуг, тарифи на які постійно ростуть.

Саме через першу ситуацію доходи, які не перевищують прожитковий мінімум, можна вважати причиною для того, щоб узяти кредит. Але у той же час друга ситуація сприяє використуванню послуг банківських закладів.

Нестабільність економіки. Економіка України та банківські системи на сьогодні знаходяться в нестабільному стані, тому що не маючи прогнозів на налаштування банківської системи, взагалі тяжко хоч щось прогнозувати. З кожним днем зростає кількість збанкрутілих банківських закладів. Але незважаючи на складну ситуацію, мешканці України продовжують зберігати свої кошти у банківських закладах.

Після проведення стрес-тестів НБУ виявилось, що банкам України необхідно збільшення капіталу більш ніж на 100 млрд. грн. Рівень проблемних кредитів у банківській системі перевищив 50%. Банки зіткнулися з курсовою проблемою – вони змушені повертати строкові валютні депозити, у той час як платоспроможність клієнтів за валютними кредитами стрімко знижується. У підсумку банки змушені піднімати ставки по валютних кредитах, йти на міжбанківський ринок або залучати кошти у материнських структур [6].

На 01 жовтня 2015 р. банки надали кредитів у розмірі 911 млрд. грн., з яких: кредити юридичним особам – 748,6 млрд. грн., кредити фізичним особам – 138,2 млрд. грн. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальній сумі кредитів зросла до 19,9%. Резерви за активними операціями банків становили 171,4 млрд. грн.

Рейтинг найкрупніших банків України за кредитуванням фізичних осіб станом на 01 жовтня 2015 р. наведено в табл. 2.

Усі оцінки рейтингів надійності банківських установ динамічні й надалі можуть неодноразово

переглядатися в разі спостереження змін в основних показниках діяльності банків або ж виникнення складних і непередбачуваних політичних, економічних подій і обставин.

Таблиця 2
Рейтинг найкрупніших банків України за кредитуванням фізичних осіб станом на 01 жовтня 2015 р. (тис. грн.) [6]

№	Банк	Кредити фіз. особам	У т. ч. у валюті
1	ПриватБанк	24 394 594	4 749 201
2	Укрсоцбанк	13 465 317	9 765 048
3	Райффайзен банк Аваль	7 594 521	2 942 261
4	Укрсиббанк	7 263 285	5 655 806
5	ОТП Банк	5 764 931	1 893 880
6	Альфа-Банк	3 621 230	1 031 510
7	Платинум Банк	3 010 918	544 478
8	Ощадбанк	2 790 548	93 489
9	ПУМБ	2 654 567	465 403
10	Універсал Банк	2 459 077	2 168 994

Але через те, що багато банківських закладів припиняють свою роботу через банкрутство, у даній ситуації споживач кредиту або не буде його виплачувати, або цей банк передасть ці кредити іншому банківському закладу, у якого можуть бути трохи інші умови виплати.

Колекторські агенції. У США колекторських компаній понад 8 тис. У Польщі – близько 700. В Україні перша компанія, яка назвала себе колекторською, з'явилася восени 2006 р. Нині в країні заявили себе такими близько 15 компаній. Половина з них працює при своїх фінансових установах, тобто виконує функцію обслуговування конкретного власника. Деякі хоча й називають себе колекторськими, строго кажучи, такими не є. Одні з них зосередилися на наданні допомоги юридичним особам у судових процесах. Інші звузили свою сферу діяльності до приватно-розшукових послуг. Класичні колекторські компанії, за великим рахунком, і на Заході виникли недавно, бо тільки ІТ-технології дозволили їм охоплювати великий сегмент роботи з фізичними особами [3, с. 1–5].

На сьогодні різні фінансові структури видали кредитів для фізичних осіб на суму близько 200 млрд. грн. Половина з них – іпотека, кредити на авто, друга половина – споживчі кредити. За неофіційними даними, близько 10% від загальної суми – це кредити, за якими зобов'язання не виконують у строк. Оці 10 млрд. грн. заборгованості за споживчими кредитами й є об'єктом для роботи колекторських компаній.

Ефективні ставки на ринку споживчих кредитів дуже високі – 30–80% річних. Адаже в них закладено частку неповернутих грошей (умовно кажучи, цих самих 10%). У такий спосіб банки уникають ризиків неповернення. Тому ті 10%, які відпрацьовують колектори, – це додатковий прирібок для банків [1, с. 185–188].

На періоді прострочення до 30 днів колектори повертають до 80% боргів. А от уже понад рік сюжет дуже складно прорахувати, це може бути й 10%. Найчастіше після року банк уже перекрив ці втрати доходами і забув про них. До того ж існують різні види кредиту. Одні забезпечені, інші видані під слово честі: надай ідентифікаційний код, паспорт і одержуй готівку. Що легший доступ до грошей, то важче їх повернути. Тому й рівень повернення зменшується.

Недостатній рівень знань в економічній галузі. Нещодавно в рамках проекту USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP) було проведено дослідження «Фінансова грамотність в Україні» з метою виявлення найбільш популярних серед населення країни банківських послуг [2, с. 50–54].

Найбільш популярною виявилась послуга по оплаті комунальних платежів через банк (78% скористались послугою). На жаль, кредитуванням скористалися лише 28% опитуваних (табл. 3).

Цікавим фактом є те, що згідно з дослідженням, кредити спробували 28%, або майже третина українців. Ураховуючи те, що більшість кредитів було видано в доларах США, можна пояснити таку велику частку проблемних кредитів у банківській системі країни, яку зараз фіксує НБУ.

Таблиця 3
Популярність банківських послуг в Україні

Фінансова послуга	Доля респондентів, які скористалися послугою, %
Оплата комунальних платежів через банк	78,0
Банківський рахунок /пластикові картка	61,0
Платежі через термінал	38,0
Обмін валюти	31,0
Кредит	28,0
Грошові перекази через банк	20,0
Мобільний та/або Інтернет-банкінг	12,0
Депозит	11,0
Страховання ризиків	8,0
Страховання життя	7,0
Інвестиційні фонди	0,5
Недержавні пенсійні фонди	0,4
Операції на фондовому ринку	0,4
Лізинг	0,1

Результати дослідження говорять про низьку фінансову обізнаність українців, оскільки деякі користуються складними банківськими продуктами.

Висновки. На сучасному етапі розвитку національної економіки в цілому та банківської системи зокрема постала необхідність розробки та впровадження якісно нових схем та технологій споживчого кредитування.

Розвиток банківського споживчого кредитування в сучасних умовах є необхідною умовою стабільного функціонування всієї банківської системи. Сьогодні в Україні більшість населення не може собі дозволити купувати товари за рахунок своїх поточних доходів, тому банки пропонують такий продукт матеріального забезпечення, як споживче кредитування.

Значимість ефективно організованої системи споживчого кредитування важко переоцінити, адже від рівня розвитку саме цієї системи значною мірою залежатиме прогрес в інших сферах народного господарства країни.

У процесі дослідження нами були вирішені поставлені завдання, а отримані результати дають можливість зробити наступні висновки.

1. Визначено основні причини, які перешкоджають збільшенню використання споживчих кредитів, а саме: безробіття, нестійкий курс валют, доходи населення, що не перевищують прожиткового мінімуму, нестабільність економіки, колекторські агенції та недостатність знань у населення у фінансовій сфері.

2. Проведено аналіз структури, оцінку та соціальні опити стосовно факторів, що заважають розвитку споживчого кредитування. Дослідження виявило, що найбільш вагомим фактором є безробіття, тому що люди, не маючи постійного місця праці, відповідно, не мають фінансових ресурсів, які згодом можна було б виплачувати по кредиту.

3. Нами запропоновано основні заходи для зменшення та усунення основних причин відмов від споживчих кредитів, а саме: удосконалення законодавчої бази кредитування та зниження відсоткових ставок за кредитами; зниження вартості товарів у кредит, що зробить їх більш доступними. Для цього треба укласти угоди з постачальниками про надання їхніх товарів у кредит; забезпечити більше робочих місць та зменшити надвисокі тарифні ставки за комунальні послуги; повідомити населення про послуги, які надаються, та їхні переваги (під цим заходом розуміється не тільки поширення нормативних документів, а й упровадження реклами і розвиток маркетингової політики банку. З цією метою нами

запропоновано проект «мобільного столу з питань кредитування»); організувати адресне розсилання листівок із найпривабливішими пропозиціями щодо кредитування фізичних осіб.

Споживче кредитування – найпоширеніший вид банківських операцій у розвинених країнах світу. В Україні обсяги споживчого кредитування зменшуються через негативний вплив фінансово-економічної та політичної кризи, яка зумовлює підвищення кредитних ризиків; зниження купівельної спроможності населення; зменшення довіри до банків; зростання вартості придбання товарів у кредит.

Майбутній розвиток споживчого кредитування багато в чому залежить насамперед від стабільності валютного курсу, покращання якості активів банківської системи, збільшення ресурсної бази та відновлення довіри населення. Саме тому важливо створити всі необхідні умови задля швидкого фінансового оздоровлення та відродження інвестиційного клімату в країні.

Список літератури:

1. Жмайло М.А. Споживче кредитування в контексті соціально-економічного розвитку / М.А. Жмайло // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. – С. 185–188.
2. Круглик С. Створення позитивного іміджу банківської системи в умовах кризи / С. Круглик, О. Єременко // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 50–54.
3. Малащук Т.В. Проблеми споживчого кредитування в умовах кризи / Т.В. Малащук // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1. – С. 1–5.
4. Міщенко В.І. Банківські операції: [підручник] / В.І. Міщенко, Н.Г. Слов'янська, О.Г. Коренева [та ін.]. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Українського банківського порталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankman.com.ua/article/8/>.

Букрина Е. А.

Государственное высшее учебное заведение
«Приазовский государственный технический университет»

АНАЛИЗ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Резюме

Сегодня в Украине финансовый сектор очень слабо развит. Для того чтобы улучшить финансовое состояние нашего государства, нужно значительно повысить доверие населения к банковской структуре и в первую очередь к потребительскому кредитованию, ведь оно является неотъемлемым звеном банковской системы. Поэтому улучшение дел в этой сфере будет способствовать оздоровлению всей банковской системы. В статье проведено исследование проблем потребительского кредитования в Украине и выработаны предложения для решения этих проблем и совершенствования эффективности процесса потребительского кредитования.

Ключевые слова: анализ, банковская система, безработица, коллекторские агентства, коммерческие банки, потребительское кредитование.

Bukrina K. A.

State Higher Educational Institution
«Pryazovskiy State Technical University»

ANALYSIS OF CONSUMER'S FINANCING IN MODERN CONDITIONS OF UKRAINIAN ECONOMICS DEVELOPMENT

Summary

Today in Ukraine financial sector is very under developed. To improve the financial condition of our country we need to significantly improve public confidence in the banking structure and first of all the consumer crediting, because consumer crediting is an integral part of the banking system. Therefore, the establishment of case in this sphere will contribute to recovery of all banking system. In the article were developed problems of consumer lending in Ukraine and the proposals to solutions of these problems and improvement the efficiency of the consumer crediting process.

Keywords: analysis, banking system, unemployment, debt collection agencies; commercial banks; consumer loans.